

18 DE JULIOL DE 1840, BARCELONA: LA REVOLTA QUE VA INICIAR LA REGÈNCIA D'ESPARTERO (1840-1843)

-ESPARTERO, UN MITE CONTROVERTIT DEL LIBERALISME ESPANYOL-

Historia del General Espartero
1868

Autor: desconegut. Madrid: Imprenta de J. Marés y Compañía

[ANC1-160-N-354](#)

Descripció

Auca sobre els principals fets en la vida del general Joaquín Baldomero Espartero, figura cabdal i controvertida del liberalisme de mitjan segle XIX a Espanya. L'auca és un panegíric publicat el 1868. Està dividida en quaranta-vuit estampes o vinyetes amb dos versos cadascun.

Interès del document

D'entrada, s'ha de destacar el format del document: és una auca impresa de la biografia d'un personatge històric. Les auques, a mig camí entre la narració gràfica i la literatura popular, eren un forma de transmissió d'informació (d'històries divertides,

didàctiques, moralitzants...) molt usat a l'Espanya del s. XIX, amb especial intensitat i tradició a Catalunya i València.

Pel que fa el contingut, se'ns relata la vida i obra del general Joaquín Baldomero Espartero, figura cabdal i controvertida del liberalisme decimonònic espanyol, mitificada i blasmada a parts iguals. Comprendre la complexitat i contradiccions de la seva figura i com s'ha interpretat ens ajuda a entendre un segle XIX també complex i contradictori.

En l'auca, la biografia té un tò panegíric, presentant al general com a emblema de la llibertat. Resulta igual d'interessant veure quins episodis s'hi relaten i quins no. Entre altres fets, hi apareix la revolta del 18 de juliol de 1840 de Barcelona. No és casual la data de publicació (1868), precisament quan s'inicia el Sexenni Democràtic i esdevé candidat a monarca del regne.

Context

Al llarg del segle XIX, la revolució liberal entraria en fases d'expansió, de guerres civils (guerres carlines) i de retrocés. Arrencant amb els aixecaments contra les tropes napoleòniques (Guerra de la Independència o del Francès, 1808-1814), van haver-hi nombroses revoltes que seguien un model revolucionari basat en la participació popular, la direcció de les elits i l'articulació a través de juntes locals que es reunien en una Junta Central i fixaven les conquestes per mitjà d'una constitució.

Els èxits d'Espartero durant la primera Guerra Carlista (1833-1839) van convertir-lo en cap de l'exèrcit liberal i figura d'influència política creixent. Vençut l'absolutisme, restava per dirimir quin tipus de liberalisme s'imposaria (moderat-conservador, progressista o republicano-demòcrata). Les revoltes que es van produir a Barcelona entre 1840-1843 van ser un dels moments en els que aquesta pugna va agafar més intensitat. Ja el 1835-1837, enmig de la guerra, va haver-hi un cicle de revoltes a Barcelona en el que es van produir atacs ludites (sabotatge de maquinària industrial), l'assassinat d'autoritats, frares i presos carlins, es van cremar casetes de cobrament d'impostos, oficines de rendes i convents (posteriorment desamortitzats), i es van destruir símbols absolutistes.

Durant el primer terç del segle XIX, Barcelona va esdevenir la ciutat més industrialitzada de l'Estat. Es produïa un procés de creixement demogràfic limitat per les muralles, de proletarització dels oficis urbans i de tensions entre l'Estat i les elits locals, que miraven d'articular els seus interessos en el naixent Estat liberal. Les idees republicano-demòcrates, de tendència federal, popular, obrerista i socialitzant, començaven circular de la mà d'una generació de liberals abrandats (Abdó Terrades, Narcís Monturiol, Francesc de Paula Coello, Anselm Clavé...), que va ser estroncada amb la repressió de les revoltes.

El juliol de 1840, Espartero i Maria Cristina van coincidir a Barcelona per discutir, entre d'altres qüestions, una llei que la regent i la camarilla moderada volien aplicar i que restringia l'elecció als ajuntaments. Espartero serà rebut pels barcelonins amb grans

mostres d'entusiasme. Les manifestacions van derivar en una revolta contra Maria Cristina, els moderats i la llei d'ajuntaments. Hi van participar les autoritats locals, membres de la Milícia Nacional, membres de l'exèrcit i sectors populars. Espartero, que fins llavors havia estat més pròxim al moderats, va posar-se al cap d'avant dels revoltats. Els següents dies, es produiran nombrosos avalots i topades entre moderats i progressistes. Els pronunciaments van estendre's per tot l'Estat i van acabar triomfant l'1 de setembre de 1840 a Madrid. Maria Cristina es veia forçada a abdicar i marxar a l'exili. Espartero va assumir el discrecional càrrec de la regència del regne en minoria d'edat de la reina Isabel II.

Va començar una regència liberal que, en la pràctica, va esdevenir autoritària i centralista, llunyana de la dinàmica política i social de Barcelona. Es produirà una situació revolucionària creixent en radicalitat política i social. Hi haurà quatre pics revolucionaris: el primer, el 18 de juliol de 1840; el segon, del 10 d'octubre al 15 de novembre de 1841; el tercer, del 13 de novembre al 4 de desembre de 1842; i, el quart, del 5 de juny al 21 de novembre de 1843.

El 7 d'octubre va produir-se un cop d'Estat de militars moderats liderats pels generals Diego de León i Manuel Gutiérrez de la Concha a Madrid, Pamplona, Vitòria i Saragossa. Van fracassar i van ser afusellats. A Barcelona va constituir-se una Junta de Vigilància per fer front al cop. Va assumir mesures legislatives de tipus liberals, abolint càrregues impositives arrossegades de l'Antic Règim, fixant preus de productes bàsics i començant a demolar la Ciutadella, símbol de l'absolutisme i la repressió. El 27 d'octubre, es dissolen les juntes de tot l'Estat i, el 15 de novembre, entrava el Capità General Juan Antonio de Van Halen a Barcelona, decretant l'estat de setge i reprimint les autoritats locals que havien participat en la junta.

Els mesos següents, va créixer la tensió a la ciutat. El 13 de novembre de 1842, van produir-se enfrontaments entre obrers i l'exèrcit quan van exigir-se impostos de consums al Portal de l'Àngel. La revolta va estendre's per les mesures repressives de l'exèrcit, l'activitat política republicana, el manteniment del reclutament per quintes (dels que podien sostreure's les classes potentades pagant una redempció) i els rumors de tractats lliurecanvistes amb Anglaterra. Es va constituir una Junta Popular Directiva i el Capità General va declarar l'estat de setge. Els enfrontaments van culminar el 3 de desembre amb el bombardeig de la ciutat des de Montjuïc. L'endemà, entrava l'exèrcit a la ciutat rendida.

El 24 de maig va esclatar un pronunciament anti-esparterista a Màlaga, en el que van coincidir liberals moderats, liberals progressistes oposats a Espartero i republicano-demòcrates. Va estendre's per tot l'Estat. El 30 de maig van pronunciar-se a Reus el coronel Juan Prim –un altre emblema controvertit del liberalisme– i Llorenç Milans del Bosch –membre d'una família de tradició militar. El 5 de juny, el pronunciament esclatava a Barcelona amb la formació d'una Junta Suprema Provisional de caràcter liberal radical, popular, interclassista i federal. Com les juntes precedents de 1840, 41 i 42, va començar a legislar per assegurar la revolta. Entre d'altres mesures, iniciarà l'enderrocament de les muralles de la ciutat, obres que es veuran aturades pel setge de la ciutat i que encara haurà d'esperar uns quants anys per dur-se a terme.

El 23 de juliol les forces esparteristes van ser derrotades i es va instal·lar un govern provisional a Madrid. El 31 juliol, Espartero marxava cap a l'exili a Londres. L'1 d'agost, el govern del progressista Joaquín Maria López, davant les pressions dels moderats, ordenava la dissolució de totes les juntes. A Barcelona, el dia 13, es produïen manifestacions reclamant la formació d'una Junta Central que integrés les juntes locals de tot l'Estat. D'aquí provindrà la denominació centralistes (quan, precisament, s'oposaven al centralisme de l'Estat i defensaven un model federal). El dia 17, Prim, nomenat Capità General de Catalunya, anava Barcelona per controlar la ciutat i, com Espartero el juliol de 1840, serà rebut amb mostres d'entusiasme. També seguirà el procedir d'Espartero al allunyar-se ràpidament dels revoltats i reprimir salvatgement la revolta.

La nit de l'1 de setembre van entrar a la ciutat, saltant la muralla, batallons revolucionaris. L'endemà, s'expandia la revolta per tota la ciutat. El 3 de setembre l'exèrcit, des de la Ciutadella, va obrir foc contra els centralistes, els quals van ocupar el fort o baluard del Migdia i d'altres punts estratègics de la ciutat. Altres poblacions catalanes i espanyoles van sumar-se a l'aixecament centralista. A finals de setembre, però, van anar caient una rere l'altre. Prim va ser l'encarregat de reprimir la revolta, mèrits pels quals va ascendir a brigadier i mariscal de camp. El 25 de setembre, durant el setge de Girona, afirmava que els centralistes que se li presentessin serien afusellats, posant d'escuts humans del seu campament les dones i familiars dels revoltats.

La revolta centralista va anar prenent un caràcter radical i popular, reflectit en el nom amb el que també se la coneix: la Jamància, derivat del caló *jamar*, fos per la condició social dels revoltats, fos per la gana que es passava durant el setge, fos per les cançons i simbologia grotesca que feia referència a passar als moderats i a Prim per la paella. Els dies 1 i 2 d'octubre, es tornava a bombardejar la ciutat. El dia 7 va produir-se un assalt a la Ciutadella. Hi van participar membres de la Junta i diferents batallons, entre els que es trobaven batallons integrats i dirigits per obrers i presos alliberats. L'assalt va fracassar i els bombardejos van prosseguir. Finalment, el 19 de novembre es rendia la Junta i tots els que havien recolzat l'aixecament centralista marxaven cap a l'exili. L'1 de desembre Isabel II va ser proclamada reina. El govern quedarà a mans del militar moderat Narváez. Començava la Dècada Moderada (1844-54).

Deu anys després, la figura del general Espartero, emblema del liberalisme, tornaria a ser invocada durant les revoltes que van dur al Bienni Progressista (1854-1856), període en el que es reintegrà a la política espanyola. Encara una altre dècada després, esdevindrà un dels candidats a monarca que els militars revoltats van proposar en la revolució -"la Gloriosa"- que va derrocar Isabel II i va iniciar el Sexenni Democràtic (1868-1874). Ho va rebutjar.

Qüestions:

- Identifica en l'auca les vinyetes el pronunciament de Barcelona del 18 de juliol de 1840.
- Surten les altres revoltes que es van produir a Barcelona el 1841, 42 i 43? Què s'hi diu? Perquè?
- Compara la visió general que es dona d'Espartero, especialment de les revoltes de la seva regència, en l'auca que hem vist amb la que es dona en les que s'enllacen a continuació:
 - [ANC1-160-N-223](#)
 - [ANC1-160-N-88](#)
 - [ANC1-160-N-862](#)

Fixa't en:

1. Apareixen les revoltes de la Regència d'Espartero? Quines? Com són relatades? Identifica'n les vinyetes corresponents a cada una.
2. La data de publicació de l'auca i si el context polític influeix en la visió que s'ofereix.
3. Les dues darreres auques són quasi idèntiques però tenen algunes variacions, una d'elles relacionades amb Espartero. Quina és? Fixa't, de nou, en les dates de publicació. Perquè creus que hi ha aquesta variació?

Per continuar indagant:

Fons arxivístiques

- En el fons PERE GRAÑÉN I RASO de l'Arxiu Nacional de Catalunya hi ha un gran nombre d'auques (FONS ANC1-160).
- Hi ha molts diaris i opuscles d'època que demostren que els contemporanis eren conscients de la magnitud i transcendència de les revoltes de 1840-43. Per destacar-ne alguns:
 - Buxeres, A., *Barcelona en Julio de 1840. Sucesos de este periodo con un apendice de los acontecimientos que siguieron, hasta el embarque de S.M. la reina gobernadora del pueblo de Barcelona*, Barcelona: 1844, AHCB.
 - Coroleu, J., *Memorias de un menestral de Barcelona 1792-1864*, Barcelona: 1901, dipòsit de reserva de la Biblioteca d'Humanitats de la Universitat Autònoma de Barcelona.
 - Crespi, M., *Diario de memorias de Barcelona y el Principado de Cataluña* (anys 1839-1843), manuscrit, AHCB.
 - Anònim, *Reseña historico-crítica de los acontecimientos de Barcelona en noviembre de 1842, con reflexiones que sirven para dilucidar su naturaleza dentro y fuera del lugar de conflicto y para ilustrar la opinion pública acerca de las causas que los promovieron. Por un espatriado*, Perpinyà: 1842, AHCB.
 - Anònim, *Revolución de Barcelona proclamando la Junta Central. Diario de los acontecimientos de que ha sido teatro esta ciudad, durante los meses de*

setiembre, octubre y noviembre de 1843, redactado por un testigo de vista,
Barcelona: 1844, AHCB.

- En fons de particulars, molts d'ells de llinatges nobiliaris, podem trobar referències a l'evolució política, social i econòmica del segle XIX i de l'anar i venir de la revolució liberal-burguesa. A vegades, algunes famílies s'hi oposaran, recolzant en carlisme per exemple. Al final, la majoria, s'aniran adaptant al nou ordre. S'hi poden trobar opinions polítiques en cartes, compilacions de publicacions contemporànies (com podia ser la premsa), documentació referent a gestió de patrimoni i d'empreses, evidències de participació en les guerres carlines... Alguns d'aquests fons són:

- Arxiu de la família Desvalls (ANC1- 1087)
- Casa ventós de Sant Cristòfol les Fonts (Olot) (ANC1-1188)
- Vilaseca i Mogas (ANC1-739)
- Llinatge Regàs-Cuyàs (ANC1-714)
- Llinatge Riquer, Marquesos de Benavent i comtes de casa Dávalos (ANC1-1141)
- Família Carreras (ANC1-584)
- Josep Rafael Carreras i Bulbena (ANC1-83)

Selecció bibliogràfica

- Arnabat, R., "La revolución liberal en Barcelona. Política de clases y clases de política", a *Barcelona Quaderns d'Història* nº 10, Institut Municipal d'Història, Barcelona: 2004.
- Bou Ros, J., "La Jamància: el naixement de l'última bullanga popular (juny-agost de 1843)", a *Barcelona Quaderns d'Història* nº10, Institut Municipal d'Història, Barcelona: 2004.
- Fontana, J., "La fi de l'Antic Règim i la indutrsialització (1787-1868)", a Vilar, P. (dir.), *Història de Catalunya*, vol. 5, Edicions 62, Barcelona: 2003.
- Gabriel, P., "Cultures polítiques republicanes del vuit-cents: insurrecció, democràcia i federalisme", a *Barcelona Quaderns d'Història* nº6, Institut Municipal d'Història, Barcelona: 2002.
- Garcia Rovira, A. M^a, "Radicalismo liberal, republicanismo y revolución (1835-37)", a *Ayer* nº 29, Asociación de Historia Contemporánea/Marcial Pons, Madrid: 1998.
- Guillamet, J., *Abdón Terradas. Primer dirigent republicà, periodista i alcalde de Figueres*, Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres: 2000.
- Marichal, C., *La revolución liberal y los primeros partidos políticos en España: 1834-1844*, Ediciones Càtedra, Madrid: 1980.
- Moliner, A., "El movimiento centralista catalán de 1843", a *Trienio. Ilustración y Liberalismo. Revista de Historia*, nº11, Foro de la Historia, Madrid: 1988.
- Moliner, A. *Revolución burguesa y movimiento juntero en España (la acción de las juntas a través de la correspondencia diplomática y consular francesa, 1808-1868)*, ed. Milenio, Lleida: 1997.
- Peyrou, F., *El republicanismo popular en España, 1840-43*, U.C., Cadiz: 2004.

- Risques, M. J., “La insurrecció de Barcelona pel novembre de 1842, La seva dinàmica social”, a *Recerques: història, economia, cultura* nº10, UPF/UV, 1980.
- Romea Castro, C., *Barcelona romàntica y revolucionaria. Una imagen literaria de la ciudad, década de 1833 a 1843*, UB, Barcelona: 1994.
- Romero Marín, J., *La construcción de la cultura de oficio durante la industrialización. Barcelona, 1814-1860*, Icaria, Barcelona: 2005.
- Santirso, M., “Barcelona, ruado de posguerra (1840-1843)”, Pérez Garzón, J. S. (coord.), *Los bombardeos de Barcelona*, Catarata, Madrid: 2014.